

VICTORIA WHITWORTH

Zwemmen met
zeehonden

TERRA

‘U kunt pas waarlijk genieten van de wereld
als de Zee zelve door uw aderen vloeit’

– THOMANS TRATHERNE, *Centuries of Meditations*

DANKWOORD

In de bijna twintig jaar dat ik Orkney bezocht en de kleine tien jaar dat ik er woonde, ben ik heel veel mensen heel erg veel verschuldigd geraakt. Vrijwel iedereen die ik ken heeft wel iets bijgedragen, en voor elke naam die ik hier noem zijn er andere wier woorden zo diep weggestopt zitten in de krochten van mijn geheugen dat ik me niet meer herinner wie ze sprak of wanneer. Daar bied ik mijn excuses voor aan. Mijn algemene dank gaat uit naar de Orkney Ranger Service; de Whale and Dolphin Conservation Society en de vele experts bij wie ik om informatie over zeezoogdieren heb lopen zeuren; en mijn academische collega's op Nordic Studies and Archaeology op Orkney College, University of the Highlands and Islands.

Veel mensen ben ik meer specifiek dank verschuldigd:

Katie Thompson, Jessica Haydon, Cathy Thompson en onze goede herinneringen aan Nairobi.

Al mijn neven en nichten, maar in het bijzonder Clive, Becca en Alex voor hun toestemming voor de opname van het gedicht 'Travelling' van hun moeder, Barbara Lacey, dat op bladzijde 282 staat.

Tom Muir, visionair en verhalenverteller, voor het voeden van

mijn selkie-obsessie en zijn vertrouwen.

Anne Brundle: mogen we allen zo gemist worden.

Mark Edmonds en Jen Harland, voor onderdak, inspiratie en mariene anekdotes.

Donna Heddle, die me de baan gaf en in het diepe gooide.

Alex Sanmark, voor landschap en de gender-agenda, samen met Anna Paaso: zielsverwanten en partners in crime.

Lynn Campbell: zo grappig, zo aardig; je maakt van het Orkadiaan zijn performancekunst.

Kiersty Tams-Grey: ik heb er geen woorden voor.

Donncha MacGabhann-Campbell, zonder wie ik maar heel weinig over de broche van Westness of de schat van de broch van Burgar zou weten.

Anouk Busset, voor de *clapotis* en de *ressac*.

De Orkney Polar Bears, met name Helen Clarke, onze Mama Bear; Anne Gascoigne, Barbara Bailey, Sam Dudley, Becky Ford, Alice Lyall, Yvonne Gray, Amy Liptrot, Kim Dearness, Donna Stephenson, Maya Tams-Grey, Ragnhild Ljosland, Lotty Romaniszyn, Miriam Landor, Lucy Stansfield en Peter Fay; en mijn Londense zeemeerminnen, Jo Smith en Kitty Fedorec.

Tim Morrison en Kim Burns: zo veel meer dan alleen mijn studenten.

Eleni Ponirakis, Elaine Treharne en Alice Jorgensen, die mijn plundering van *The Wanderer* hopelijk kunnen goedkeuren.

Joe, die leuk vindt wat zout water met me doet.

WOORD VOORAF

Dit boek is ontstaan uit berichten op Facebook. Ik kreeg de gewoonte om die te posten toen ik een paar jaar lang bijna dagelijks zwom bij de Sands of Evie op Orkneys West Mainland; ik maakte korte prozagedichtjes, schonk aandacht aan details van het weer en het tij en de wilde dieren, genoot van de uitdaging om dezelfde activiteit op dezelfde plaats te beschrijven in taal die telkens weer fris en anders was, dag in dag uit, jaar in jaar uit.

Door de reacties op deze berichtjes van vrienden op Orkney, maar ook daarbuiten, ging ik beseffen dat ik het gevaar liep Orkney vanzelfsprekend te gaan vinden. Deze betoverde archipel was mijn nieuwe normaal geworden. Toen ik het strand dat ik in dit boek zo arrogant 'het mijne' noem weerspiegeld zag in de ogen van mijn vrienden, zag ik ook de bijzondere rijkdom van dit lapje land en zijn hemel en zee weer als nieuw.

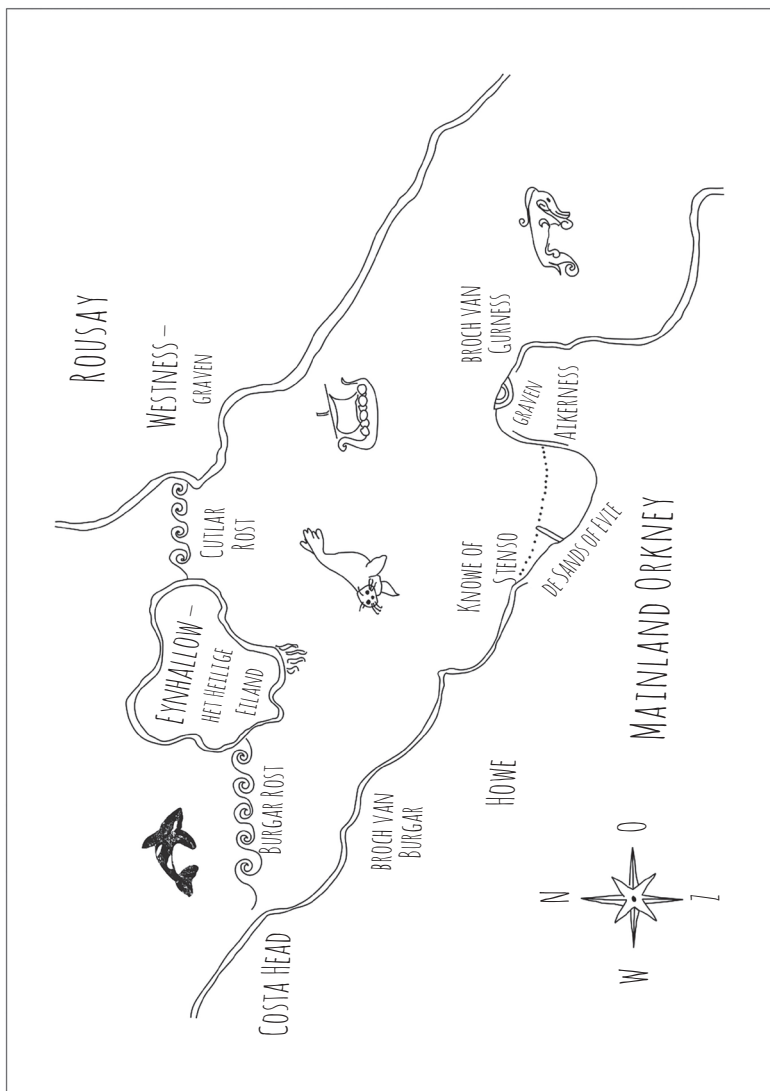
De rode draad van het verhaal is mijn ervaring van regelmatig - obsessief - zwemmen bij dat ene strand van Orkney, maar het gaat ook over mijn ervaringen uit mijn kindertijd in Noord-Londen en Kenia; over de zorg voor mijn ouder wordende ouders in Londen en mijn moeders dood; en over mijn huwelijk, zwangerschap en jonge moederschap in York: dat alles speelde zich af voor we naar Orkney verhuisden.

Een opmerking over de structuur. Er zit weinig lineaire chronologie in en dat is met opzet zo gedaan: herinneringen zijn rauwe, slordige dingen die worden opgeroepen door toevallige associaties door geur en tast; ze staan vaak los van elkaar en zijn altijd feilbaar. Ik zie dit boek voor mijn geestesoog als een ketting met kralen die variëren in leeftijd, grootte, kleur en ruw materiaal – het soort halsketting die de vrouw uit de Vikingtijd droeg die bij Westness op Rousay begraven ligt, samen met haar baby. Het verhaal, het touw dat mijn verhaal bij elkaar houdt, is een verslag van een enkele duik, die plaatsvond op een vroege ochtend eind januari 2016. Ik wist dat toen nog niet, maar het was gedurende de laatste weken van mijn gezinsleven. Langs dat verbindende touw liggen de hoofdstukken uitgespreid, elk met een eigen verhaal. De hoofdstukken zijn gescheiden door een aantal van de oorspronkelijke Facebookberichtjes, als kleinere kralen. Ik heb de datums weggehaald maar verder zijn ze niet bewerkt: ik schreef ze tussen 2012 en 2016, en in alle seizoenen, maar als ik ze nu lees, komen ze op me over als ansichtkaarten uit een gedroomde tijd en ruimte, losgezongen van de conventionele kalender.

Tijdens de redactiefase werd ik erop gewezen dat ik in het boek afwisselend met metrische en Engelse maten meet. Bij nader onderzoek bleek dat ik consistent ben in deze afwisseling: ik gebruik vanzelf Engelse maten in een persoonlijke, subjectieve context, en metrische in een wetenschappelijke, objectieve context. Ik vond dit intrigerend, vroeg vrienden naar hun ervaringen hiermee en ontdekte dat dit soort ‘tweetaligheid’ iets universeels is; sommige mensen droegen andere voorbeelden aan, bijvoorbeeld dat ze bij hoge temperaturen in Fahrenheit denken en bij lage in Celsius of dat ze bij gewoon koken metrische gewichtsaanduidingen gebrui-

ken, maar altijd bakken in *pounds* en *ounces*. Gezien het feit dat de instabiele en verankerde aard van kennis een van de thema's van dit boek is, heb ik besloten mijn oorspronkelijke gebruik te handhaven.

Dit boek is boven alles een liefdesbrief aan Eynhallow Sound, het omringende land en de schepselen die erin leven. In het bijzonder de zeehonden.

Sommige zwemtochtjes zijn moeilijker in woorden te vangen dan andere. Deze laatste was in een overgangszone; grijze sluiers; ijle grenzen tussen werelden. Lucht 10 °C, roerloos, druilerige *drizzle*. De volle maan van afgelopen nacht zorgde om half vier vanmiddag voor een heel laag tij, geen spoor meer van de deining van gisteren, op een groot grijs oppervlak na dat onzichtbaar versmelt met motregen, mist en lucht. Rousay en Eynhallow zijn nauwelijks te zien. Weinig vogels, zo nu en dan een kreet van een scholekster of wulp. Een bonte kraai hipt schokkerig langs de vloedlijn, pikt naar de hopen kelp. Het water voelt koud aan. Het is zo rustig en stil dat ik iets doe wat ik zelden doe als ik in mijn eentje in de winterse ochtendschemer zwem: ik zwem naar de dichtstbijzijnde van de twee boeien die de kreeftenfuiken markeren. Een wulp vliegt in grote kringen boven mijn hoofd, roept aan een stuk door, en ik denk aan de zielen van de doden in *The Wanderer*, die terugkomen als zeevogels. Ik blijf heel lang onder water, zo lang als ik lucht heb, in een diepe, groene wereld. De bodem ligt bezaaid met kammos-selen, en ik duik er een paar keer naar, verzamel een stuk of vijf om mee naar huis te nemen. Insignes van Santiago: ze passen bij mijn pelgrimsstemming.

Ik heb zowel 's zomers als 's winters een routine waarbij ik me buitengewoon prettig voel. Ik parkeer bij het grijs gestucte toiletgebouwtje, laat de auto open en de sleutel in het contact zitten (als je ergens parkeert waar wellicht een tractor langskomt is het wel zo beleefd de sleuteltjes te laten zitten zodat de boer indien nodig je auto kan wegzetten). Ik loop op mijn slippers en in mijn badjas de damesruimte binnen, en leg ze daar neer. Ik maak een matje van papieren handdoekjes waar ik straks op kan staan als ik uit het water kom en mijn badpak uittrek - ik wil geen nat, zanderig zootje achterlaten. En dan loop ik naar het strand, slechts gehuld in mijn zwemkleding.

Mijn blote voeten krullen weg van de opeenvolgende koude oppervlakken: eerst het kille tarmac van het parkeerplaatsje, onlangs opnieuw bestraat door Orkney Islands Council; daarna de groeven en plassen van het grassige pad dat bij de parkeerplaats vandaan loopt en afbuigt naar rechts, om de vervallen, afgedankte vissershut heen, naar het strand, en dan eindelijk het zand zelf. Dit wandelingetje van auto naar zee, dat ik bijna dagelijks maak en soms nog vaker, is afhankelijk van het tij vijftig tot honderd meter lang. Op een mooie zomerdag is het een moeiteloos genoegen. In een gierende januaristorm is het een bijkans heroïsche strijd.

Vandaag is het januari, maar er raast geen storm. We hebben een week gehad met zware zuidoosterstorm, die eindeloze regen meebracht, maar nu is er eindelijk een stilte ingevallen. Er zitten gaten in het wolkendek en er staat hoogstens een stevige bries. De zon is nog niet op, maar de trage winterse dageraad op de 59ste breedtecirkel betekent dat er vanuit het zuidoosten al een paar uur licht doorsijpelt en de lucht is klonterig, ongelijkmatig grijs,

met zo nu en dan een streepje blauw erachter. Rechts van me, in het oosten, waar het water van de Eynhallow Sound bestrooid is met meer eilanden - Egilsay, Wyre, een glimp van Eday - is een nevelige waas van perzik- en abrikooskleurige wolken.

Dit strand is de afgelopen jaren mijn wereld geworden. Ik keer er in alle weersomstandigheden en seizoenen steeds naar terug, een dwang die ik maar moeilijk kan begrijpen. Ik kom hier onder meer vanwege de samengepakte rijkdom van zijn archeologie en fauna, zijn schoonheid en de overweldigende prikkeling van de zintuigen: de stank van rottend zeewier, het gekrijs van de meeuwen, de koude wind op natte huid, het bittere zilte nat in keel en neusholten. Het is mijn toevluchtsoord: waar ik heen ga om te ontkomen aan de druk van werk, de huishoudelijke sleur, al mijn pijnen en pijnntjes, en de slow motion neergang van een mislukt huwelijk.

De Sands of Evie liggen midden in een kom van heuvels en eilanden, in de gemeente Evie, op de noordkust van Orkneys West Mainland. Voor het oningewijde oog is het landschap kaal, zonder bomen, nauwelijks bewoond, rauw, wild, alsof tijd en mensheid er geen invloed op hebben gehad. Orkney heeft een krachtige, minimalistische aantrekkingskracht in onze volgepropte cultuur, een charme die ik intens ervoer toen ik hier bijna dertig jaar geleden voor het eerst kwam en die ik slechts langzaam heb leren ontwaren. De waarheid is dat het landschap voor me gedurende duizenden jaren vele malen beschreven en overschreven is, weggeschraapt door de krachten van de aarde en het weer, en door menselijke activiteit; het is herzien en opnieuw beschreven. Zoals ik hier sta, enigszins rillend terwijl ik me schrap zet voor het water, kijken plaatsen uit het neolithicum en de ijzertijd op mij neer:

begraafplaatsen waar Picten en Vikingen hun doden begroeven; de ruïnes van twaalfde-eeuwse kerken en kapellen; een eiland waar een heilige werd geslachtet; een ander met een door een reus gebouwd kasteel; een derde dat het bezit zou zijn van het bovennatuurlijke Fin-volk, een geheimzinnige Orkadiaanse variant op de meermensen, van wie er eentje een mensenvrouw weggriste van het strand waarop ik nu sta, terwijl haar man met zijn rug naar haar toe stond. Op de heuvels ligt een dikke laag turf die in de bronstijd is gevormd, verdeeld door stapelmuurtjes van stenen die pachtboeren opgroeven terwijl ze hun kostje bij elkaar ploeterden op akkers die zijn ontwaterd en gereguleerd door de innoverende, heerszuchtige victoriaanse landheren. Langs de horizon draait het nieuwste op het gebied van turbinetechnologie in dezelfde wind die mij doet rillen. *Viewshed* is een veelgebruikt concept in de archeologie, een manier om het landschap fenomenologisch, empirisch te duiden, vanuit het perspectief van de mensen die het gebruiken. Een *viewshed* bestaat niet uit wat er is, maar uit wat je kunt zien. De *viewshed* van dit strand omvat heel Orkney in een microkosmos.

Maar dit oord biedt meer dan wat direct kan worden waargenomen. Onder de grond, onder zand en zee, liggen hele werelden verborgen. Robert Rendall, dichter, wetenschapper en manufacturier in Kirkwall, kende dit strand beter dan wie ook. In zijn memoires *Orkney Shore* uit 1960 staat hij op het strand over de zee uit te kijken en vergelijkt hij dat met een vogelvlucht over Europa, neerkijkend op een wolkendek dat zich uitspreidt over de hele horizon. Vrijwel niets herinnert aan het afwisselende terrein dat eronder ligt – zandduinen, ruige hellingen, rijke alluviale bodems, uitgestrekte bossen, elk met zijn eigen flora en fauna. Hij doet

me denken aan de complexiteit van zelfs maar een klein stukje kust. Waar ik zwem, kom ik vooral schaalhorens, tolhorens en alikruikten tegen, zo nu en dan kammosselen, soms kauri's. Maar aan de andere kant van de Sands of Evie, aan de oostkant, is er een heel ander ecosysteem dan dat van mijn vertrouwde westen, ook al zijn ze slechts gescheiden door een paar honderd meter en een stukje rotskust. Het is er veel ondieper: je moet heel lang waden voor het diep genoeg is om te zwemmen en het vlakke zand ligt vol met scheermessen, otterschelpen en schroefslakken, allemaal zeldzaamheden aan deze kant. Het is verwarrend om aan de parallelle schelpenwereld te denken. Dat vond Rendall ook: 'Als ik over een zandstrand liep, was ik mij er altijd vagelijk van bewust dat er onder mijn voeten een dichte, onzichtbare populatie zijn eigen leven leefde, ongestoord door de wereld van lucht en slechts actief wanneer het vloed was.' Rendall was gespecialiseerd in weekdieren en hun verborgen leven, maar er zijn ook andere dieren om rekening mee te houden, grotere, meer aanwezige, maar even mysterieus. Duizenden vogels, standvogels en trekvogels. De zeehonden die op de rotsen van Eynhallow liggen en wier zang over het water komt aanzweven. Walvisachtigen – de wateren rond Orkney zijn de afgelopen paar dagen bijzonder druk: er is een school haring Scapa Flow in gezwommen; twee bultruggen en een dwergvinvis volgden in zijn kielzog en deden zich te goed in het ondiepe water voor de kust. Ze hebben gezelschap gekregen van een groep orka's, zeldzame bezoekers in de winter.

Er is een verandering door de eeuwen heen die ook aandacht verdient. Eerst bouwden de Picten hier hun huizen en toen begroeven de Vikingen hun doden verderop bij Gurness, in het ingestorte bolwerk van de *broch*-toren uit de ijzertijd. Aan de overkant

van het water kan ik op Eynhallow een huis zien dat als vakantiehuis in arts and crafts-stijl werd gebouwd en dat nu de basis is voor een langlopend onderzoek naar noordse stormvogels van de University of Aberdeen. Als je vanaf daar zuidelijk langs de kust gaat, kom je bij een middeleeuwse stenen ruïne waaromheen victoriaanse pachtboeren hun inmiddels verdwenen huizen hadden gebouwd. Op de eerste accurate kaart van Orkney, in een atlas van Schotland die in 1654 in Amsterdam werd uitgegeven, staan veel kenmerken die ik nu ook kan zien: de heuvel van *Cofsta*, die links van me donker oprijst, het hartvormige eiland tussen Mainland en Rousay dat ik als Eynhallow ken; en de landtongen van *Akernefs* en *West Nefs*. De namen zijn echter Scandinavisch, niet Schots; en ze waren al zeven of acht eeuwen oud toen de Hollandse drukkers ze voor het eerst op de kaart zetten.

Sommige dingen weten we niet en zullen we ook nooit weten. Welke namen de Picten gebruikten voor deze zelfde plaatsen, voordat in de negende eeuw de Noors-sprekende Vikingen kwamen en alles een andere naam gaven, weet niemand. De mensen die in de ijzertijd de broch-torens bewoonden, zullen een naam voor hun bouwwerken hebben gehad, maar die luidde niet broch: het woord ziet er misschien Keltisch uit (zoals *loch*), maar het is uiteindelijk Noors, net als *borg*, een fort.

Het zand loopt schuin af. Eerst is het een droog, vertrappeld palimpsest van oude schoen- en pootafdrukken, daarna een mooi glad oppervlak dat vooral uit schelpgruis bestaat, vandaag dik bestrooid met slierten verscheurd kelp dat over het strand verspreid ligt als lijken na een veldslag. Daarin vervlochten ligt het wrak van een kreeftenfuik, een massa roestig ijzer en kapotte netten. Ik stap onhandig op mijn inmiddels steenkoude voeten van het

ene open plekje zand naar het volgende. Tussen de glibberboel van het kelp liggen honderden schaalhorens en tolhorens, rode en paarse brokjes van het exoskelet van zee-egels en afgeworpen krabbenschildjes, witte stukjes koraal. Het is eb, de golfbreker ligt bloot, en er is een gestaag zuigen en druppen van water uit het vele zeewier dat erop groeit, terwijl de golven rond de rand kabbelen en klotsen. Een stuk of zes scholeksters vliegen boos piepend op als ik dichterbij kom. Verderop op het strand, in de richting van de Knowe of Stenso, trekt een eenzame reiger zich niets van mij aan. Ik blijf staan, precies waar het donkere spoor van de laatste golf wegzakt in het zand. Tweehonderd jaar geleden werd op dit strand kelp tot potas verwerkt, een uitputtende onderneming waarbij zeewier in trage vuren werd verbrand en de lucht vervuilde met arseenrijke rook, uitgevoerd door de pachters ter profijt van de landheren. Nu is het een plaats voor recreatie, honden uitlaten, zandkastelen in de zomer. Maar voor mij is het ook nog steeds een plaats voor verwerking, voor emotionele en spirituele alchemie.

Deze zee en deze eilanden, de wind die me kippenvel bezorgt, de nevel op mijn rechterwang, zijn tastbare aanwezigheden in het hier en nu, die me fysiek transformeren. Ze grijpen ook ver terug in de menselijke en voor-menselijke tijd. Bovendien strekken ze zich zijwaarts uit in parallelle werelden, in contrafeiten: ze zetten me aan het denken over hoe de geschiedenis anders had kunnen lopen; hoe mijn eigen leven andere wegen had kunnen inslaan. En de zee en eilanden zijn ook wetenschappelijke, religieuze en literaire metaforen, die me dwingen stil te staan bij de aard van kennis, hoe het verleden vroeger werd opgevat, de relevantie van theorieën over wat het betekent om mens te zijn. Wanneer ik hier

zwem, twijfel ik aan alles wat ik heb gekend, in het licht van tijd, gevaar, verlies en dood. De zoektocht naar de juiste woorden om deze plaats in te vangen, stuurt me op een lange, kronkelige reis.

Ik loop naar de rand van het water en aarzel.

Het schermpje op het dashboard van mijn auto zei dat de luchttemperatuur vandaag twee graden Celsius is, en ik schat dat het water zes graden zal zijn. Ik kan dit onmogelijk controleren: ik heb mijn thermometer een paar dagen geleden in het toiletgebouwtje kapot laten vallen en de nieuwe die ik heb besteld is nog niet bezorgd. Maar na een paar jaar zwemmen in alle seizoenen kan ik het water beoordelen met andere middelen dan mechanische. De snelheid waarmee het bloed uit mijn handen en voeten wegtrekt. De kracht van de zucht die mijn longen uitstoten als ik in zee stap. De kracht van de ijzige greep op mijn nek. De schok van kou op mijn hoofdhuid en gezicht, niet te onderscheiden van pijn.

Dit is het moeilijke stuk, mezelf dwingen de zee in te gaan, waar de kille wind de hitte snel uit mijn rillende huid slaat, wetend dat het water mijn warmte nog zo'n vijftienvintig keer sneller zal stelen. Ik moet mijn verbeelding voorbij deze barrière richten, me verheugen op de kick van het zwemmen, waarvan ik wéét dat die komt, ook al kan ik dat nu niet voelen of geloven. Uitgestelde bevrediging: Freuds realiteitsprincipe in de praktijk. Het water in blijven lopen is nu een geloofsdaad in de meest letterlijke zin van het woord: een formule waarop je kunt terugvallen wanneer je geloof op de proef wordt gesteld, of als je bent blootgesteld aan verleiding; een duidelijke en gewillige aanvaarding van een waarheid die de directe ervaring te boven gaat.

Ik ben een academicus die is gespecialiseerd in de geschiedenis,

kunst en archeologie van Noordwest-Europa in de vroege middeleeuwen; ik ben ook een ongeneeslijk gemankeerde en mislukte katholiek, getrouwd met een heel vrome; en mijn moeder was een psychotherapeut, aanvankelijk gespecialiseerd in de dynamiek van grote groepen en later therapeut in een hospice, werkend met stervenden en hun familie. Ze was niet echt een Freudiaan en ik ben er beslist geen, maar we praatten veel over Freud en ik vind hem een nuttig referentiepunt, zelfs wanneer ik het grondig oneens ben met zijn werk en zijn conclusies. Het is voor mij dus heel gewoon om in een mengelmoois van dit soort culturele referenties te denken. Tegelijkertijd besef ik echter dat het metaforen zijn, dat onze kennis van het verleden (inclusief onze kennis van ons eigen verleden) onstabiel is; en dat psychoanalyse geloof binnenstebuiten keert, blootlegt hoe we dat aanwenden om ons te wapenen tegen angst en neurose. Ik ben het geloof ontgroeid, zoals een heremietkreeft zijn geleende pantser ontgroeit; maar net zoals een heremietkreeft die nog geen betere optie heeft gevonden, sleep ik het nog steeds met me mee, klamp ik me vast aan de illusie van bescherming die het me biedt.

'We zitten hier niet om antwoorden te vinden,' houd ik mijn studenten elk jaar voor. 'We zitten hier om betere vragen te stellen. Historische feiten bestaan niet.'

Behalve academicus ben ik ook een schrijver van archeologische fictie. Nee, niet historische fictie, niet echt, hoewel mijn romans meestal wel in dat hokje worden gestopt. Maar ze spelen zich af in de negende en tiende eeuw en gaan over tijden en plaatsen, omgevingen en omstandigheden en typen mensen waarvan bijna geen conventioneel historisch bewijs bestaat. Mijn personages zijn meestal niet gebaseerd op kronieken en brieven, maar op